

Studenti i intelektualno vlasništvo

Kunda, Ivana

Source / Izvornik: **Intelektualno vlasništvo i sveučilište, 2013, 101 - 116**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:094411>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

PRAVNI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Modernizacija prava
Knjiga 21

Glavni urednik serije
Akademik Jakša Barbić

Adresa uredništva:
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Znanstveno vijeće za državnu upravu,
pravosuđe i vladavinu prava

Zagreb, Zrinski trg 11, 10000 Zagreb
Tel. 4895-170

ISBN 978-953-154-237-1

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Znanstveno vijeće za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava

INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO I SVEUČILIŠTE

Okrugli stol održan 23. svibnja 2013.
u palači Akademije u Zagrebu

Uredio
Akademik Jakša Barbić

Zagreb, 2013.

Doc. dr. sc. Ivana Kunda,
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

STUDENTI I INTELKTUALNO VLASNIŠTVO

1. UVOD

Intelektualno vlasništvo na sveučilištima ima vrlo izraženi značaj koji se očituje kroz njegove višestruke uloge u okviru nastavnog i znanstveno-istraživačkog procesa. U Hrvatskoj se u posljednjih pet godina ubrzano radilo na osmišljavanju sveučilišnih politika čiji su konačni ciljevi bili poticanje znanstvenog istraživanja na sveučilištima te komercijalizacija rezultata toga istraživanja. U okviru toga stvorena je regulatorna i institucionalna podloga čija je zadaća upravo ostvarivanje tješnje suradnje sveučilišta s gospodarstvom kroz poticanje stvaranja i prepoznavanja intelektualnog vlasništva te njegova prava zaštita i iskorištavanje prava kojima se ono štiti.¹

¹ Vidjeti podatke i dokumente, primjerice na internetskim stranicama o transferu tehnologije Sveučilišta u Rijeci http://www.uniri.hr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=81&Itemid=166&lang=hr; na internetskim stranicama Ureda za transfer tehnologije Sveučilišta u Splitu <http://www.utt.unist.hr/hr/>; na internetskim stranicama Centra za istraživanje, razvoj i transfer tehnologije Sveučilišta u Zagrebu <http://technology.unizg.hr/>. Kao ogledni primjer može se podrobnije prikazati institucionalna i pravna infrastruktura koju je uspostavilo Sveučilište u Rijeci. Tako je pri Sveučilištu u Rijeci 2009. osnovan Ured za transfer tehnologije – UTT te druga tijela koja sudjeluju u postupku procjene, zaštite i komercijalizacije intelektualnog vlasništva nastalog na Sveučilištu, zatim Znanstveno-tehnološki park – STEP Ri, a imenovan je i savjetnik Rektora za intelektualno vlasništvo, odnosno odskora savjetnik Rektora za transfer tehnologije. Od propisa koje valja istaknuti tu su prije svega Strategija Sveučilišta u Rijeci, zatim Pravilnik o gospodarenju intelektualnim vlasništvom na Sveučilištu u Rijeci, Politika gospodarenja intelektualnim vlasništvom na Sveučilištu u Rijeci te u studenom 2012. od strane Senata usvojena Inovacijska strategija Sveučilišta u Rijeci. U trenutku ovoga izlaganja, pri UTT-u i STEPRI-u postoji 18 projekata u raznim stadijima postupka procjene, zaštite i komercijalizacije intelektualnog vlasništva, a do sada je izrađeno i 23 prototipa. U okviru pak nastavnog programa, intelektualno vlasništvo i njegovi pravni aspekti sve su zastupljeniji, pa se tako kao jedinstveni izborni kolegij Pravo intelektualnog vlasništva predaje na petoj godini Integriranog sveučilišnog studija prava na Pravnom fakultetu u Rijeci (koji je otvoren i studentima drugih sastavnica Sveučilišta u Rijeci), gdje se istoimeni kolegij složenijeg sadržaja izvodi i na doktorskom studiju prava. Od akademske godine 2012./2013. izvodi se i kolegij Intelektualno vlasništvo trgovačkih društava u okviru poslijediplomskog specijalističkog studija Financijsko pravo trgovačkih društava. Posebno valja istaknuti da je od akademske godine 2011./2012. Sveučilište u Rijeci suorganizator, zajedno s

Kada je riječ o intelektualnom vlasništvu na sveučilištu, studenti zaslužuju posebnu pozornost. Ne samo zbog toga što su najbrojnija populacija na sveučilištu,² već i stoga što su svojim obilježjima, poput životnog entuzijazma i živosti duha, kao i svježih zamisli uistinu vrlo veliki potencijal za stvaranje intelektualnih tvorevina. Osim u ulozi stvaratelja intelektualnog vlasništva, studenti se pojavljuju i u ulozi njegovih korisnika. Iako postoje određeni naporu u uređenju ovih uloga, čini se da je ovaj aspekt sveučilišnih djelatnosti u kojima se pojavljuje intelektualno vlasništvo ostao nedostatan razrađen u opisanom procesu osmišljavanja sveučilišnih politika, propisa i infrastrukture za učinkovito gospodarenje intelektualnim vlasništvom.³

2. Studenti kao stvaratelji intelektualnog vlasništva

U okviru svojih obveza, radi ispunjavanja pretpostavki za polaganje ispita ili vježbi, izradu seminarskog rada ili slično, studenti su nerijetko u položaju stvaratelja intelektualnog vlasništva. Oni sposobniji, nadareniji i/ili vrijedniji ponekad će ostvariti rezultat koji će ispuniti zakonske pretpostavke za zaštitu nekim pravom intelektualnog vlasništva. O kojem pravu intelektualnog vlasništva će biti riječ, autorskom pravu, industrijskom dizajnu, patentu, oplemenjivačkom pravu ili nekom drugom, ovisit će dakako o prirodi studijskog programa koji student pohada te prirodi nastavnog zadatka s kojim se susreće. Bilo bi razumno očekivati relativnu učestalost intelektualnih tvorevina koje se mogu zaštititi pravima intelektualnog vlasništva u populaciji studenata viših razina studija, kao što su diplomski, a posebice poslijediplomski studiji.

Neovisno o tome, nije sporno da student ima određena prava u vezi s intelektualnom tvorevinom koje je stvaratelj. No, postavlja se pitanje je li student isključivi ovlaštenik na tim pravima ili i visoko učilište ima određena prava u pogledu takve intelektualne tvorevine, i ako da u kojim okolnostima te koja prava ima.

Michigan State University, ljetne škole pod nazivom „Intellectual Property Summer Institute Croatia“ na kojoj predaju nastavnici iz SAD-a i Pravnog fakulteta u Rijeci. Na drugim sastavnicama Sveučilišta u Rijeci predaju se neki prilagođeni sadržaji iz područja prava intelektualnog vlasništva koji se izvođe u okviru složenijih kolegija na raznim oblicima nastave uključujući diplomatske studije, tečajeve cjeloživotnog obrazovanja i drugo, a akademskih godina 2008./2009. i 2009./2010. izvodio se kolegij Pravna strana medija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci koji je obuhvaćao područje autorskog i srodnih prava, što je također prevedeno i u okviru programa cjeloživotnog učenja Primijenjeni tečaj produkcije zvuka i glazbe koji počinje s akademskom godinom 2013./2014. na tom Fakultetu.

² U akademskoj godini 2011./2012., na visoka učilišta u Hrvatskoj bilo je upisano ukupno 152857 studenata, dok je nastavnika i suradnika u nastavi bilo 12001. Izvor: *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Državni zavod za statistiku, 2013., str. 25. i 29.

³ Niti Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN 123/2013, ne navodi poimence poštivanje prava intelektualnog vlasništva u okviru obrazovnog procesa, već samo u okviru znanstvene i istraživačke djelatnosti (čl. 2.).

Također se može postaviti pitanje, ima li neka treća osoba, kao što je poslodavac studenta koji je u radnom odnosu, ili pak davatelj stipendije studentu određena prava glede takvih tvorevina.

Temeljno pravilo hrvatskog prava intelektualnog vlasništva jest da je originarni stjecatelj svih prava intelektualnog vlasništva njegov stvaratelj. Kod autorskih djela to je autor, kod industrijskog dizajna to je dizajner, kod patenata to je izumitelj, kod oplemenjivačkog prava to je oplemenjivač itd. Također se može postaviti i drugo temeljno pravilo hrvatskog prava intelektualnog vlasništva da je derivativno stjecanje moguće *inter alia* na temelju zakona ili pravnog posla.

S obzirom na to da relativno mali broj studenata potpisuje ugovor, bilo s visokim učilištem ili trećom osobom, u kojem bi bilo uređeno pitanje prava na intelektualnim tvorevinama nastalima tijekom studija, stjecanje temeljem zakona posebno je važno za ovu raspravu. U nastavku se poimence navode rješenja za patent, industrijski dizajn i autorsko pravo kao prava intelektualnog vlasništva koja češće no druga prava mogu nastati tijekom trajanja studija.

2.1. Izumi

Kao što smo već podrobno naveli na drugom mjestu,⁴ u hrvatskom pravnom sustavu položaj izuma stvorenih u radnom odnosu uređuje Zakon o radu (dalje: ZR)⁵ u čl. 90. i 91.⁶ Tu se, s obzirom na važnost pri stjecanju prava na patent razlikuju tri kategorije izuma: 1. izum „ostvaren na radu ili u svezi s radom“, 2. izum „koji je u svezi s djelatnošću poslodavca“ i 3. izum koji nije ostvaren ni na radu ni u svezi s radom niti je u svezi s djelatnošću poslodavca.

U vezi s prvom kategorijom izuma, onih stvorenih u radu ili u vezi s radom, valja napomenuti da je radnik dužan obavijestiti poslodavca o svojem izumu, a podatke o njemu radnik je dužan čuvati kao poslovnu tajnu i ne smije ih priopćiti trećoj osobi bez odobrenja poslodavca. Čuvanje tajne važno je da se ne bi ugrozila mogućnost stjecanja patentne zaštite. Kada će postojati takav izum nije jasno iz samog ZR-a jer taj propis ne pojašnjava pojam „izuma ostvarenog na radu ili u

⁴ Matanovac Vučković, Romana/Kunda, Ivana, „Materijalno-pravno i kolizijsko-pravno uređenje intelektualnog vlasništva nastalog u radnom odnosu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 32, Suppl., 2011., str. 75.-125.

⁵ Zakon o radu NN 149/2009., 61/2011., 82/2012. i 73/2013. Ovim zakonom uređen je i aspekt pravnog odnosa radnika i poslodavca glede tehničkih dostignuća o čemu više u ovom zborniku u radu profesora Joze Čizmića.

⁶ Na istovjetan način bile su propisane odredbe o izumima stvorenim u radnom odnosu i u čl. 96. i 97. ranijeg Zakona o radu, NN 54/1995., 64/1995., 17/2001., 82/2001., 114/2003., 30/2004., 142/2003. i 137/2004.-proč. Prethodno tome, izumi stvoreni u radnom odnosu bili su uređeni u čl. 146.-156. Zakona o industrijskom vlasništvu, NN 34/1981., 3/1990, 20/1990., 53/1991., 19/1992. i 61/1992., koji se prije 1991. godine zvao Zakon o zaštiti izuma, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja.

svezi s radom". U pravnoj literaturi tumači se da to obuhvaća slučajeve kada je radnikov radni zadatak stvaranje izuma, ali i onda kada je izum samo u vezi s poslovima koje radnik obavlja iako nije predmet ugovora o radu.⁷ Dodatno tome pojašnjava se da se odredbe o izumu ostvarenom u vezi s radom mogu tumačiti široko da obuhvate slučajeve kada je izum rezultat radnikovih radnih i istraživačkih napora u slobodnom vremenu, ako ima izravne veze s poslovima i radnim zadacima koje radnik obavlja u okviru svoga ugovora o radu.⁸ U svakom slučaju, čl. 90. st. 3. ZR-a propisuje da takav izum „pripada“⁹ poslodavcu, i to *ex lege*. Točnije, poslodavac temeljem te odredbe stječe sva prava koja su propisana Zakonom o patentu (dalje: ZP).¹⁰ Stoga, za razliku od autorskog prava, poslodavcu koji može očekivati izume svojih radnika nije potrebno sklapati ugovor s njima kojime bi predvidjeli prijenos izumiteljevih prava na poslodavca. Valja dodati i da je odredbom čl. 14. st. 2. ZP-a propisano kako se poslodavac smatra pravnim sljednikom izumitelja kad mu na temelju zakona koji se primjenjuje ili ugovora o radu pripada pravo na stjecanje patenta za izum stvoren u okviru radnog odnosa izumitelja, što mu u smislu odredbe čl. 12. st. 1. ZP-a daje pravo na stjecanje patenta. Neovisno o tome, izumitelj zadržava pravo biti kao takav označen u patentnim ispravama jer je čl. 13. st. 4. ZP-a izriječno propisano da je moralno pravo izumitelja neprenosivo.¹¹ Prema tome, pravni posao kojime se prenosi mo-

⁷ Babić, Vera i dr., *Zakon o radu s komentarom i tumačenjima*, Tim Press, Zagreb 2003., str. 233.

⁸ Ruždjak, Marijan/Šribar, Peter/Zuber, Marija, *Zakon o radu s komentarom*, Inženjerski biro, Zagreb, 1995., str. 88.

⁹ Terminologija koju u ovom kontekstu koristi ZR nije prilagođena terminologiji iz područja prava intelektualnog vlasništva jer se u ZR-u koristi pojam „izum pripada“, dok se u čl. 12. ZP-u koristi terminologija „pravo na stjecanje patenta za izum“.

¹⁰ NN 173/2003., 87/2005., 76/2007., 30/2009., 128/2010., 49/2011. i 76/2013.

¹¹ Vidjeti presudu Vrhovnog suda RH, posl. br. Rev-1027/00, od 18. rujna 2001., kojom su potvrđene niže-stupanjne presude (presuda Općinskog suda u Osijeku, posl. br. Pr-424/97, od 14. lipnja 1999. i presuda Županijskog suda u Osijeku, posl. br. Gž-2395/99, od 2. prosinca 1999.), dostupna na: <http://www.iusinfo.com.hr> (posljednji posjet 5. veljače 2011.). Tužbeni zahtjev glasilo je, između ostalog, na utvrđenje da su tužitelji pronalazači izuma za koji su tvrdili da ga tuženik protupravno i neovlašteno iskorištava i primjenjuje u procesu proizvodnje škrobamida 20, a koji je izum patentiran na ime pravnog prednika tuženika kod kojega su tužitelji bili u radnom odnosu u vrijeme ostvarenja tog izuma. Sud je utvrdio da je izum – postupak za kontinuiranu industrijsku proizvodnju hranjiva na bazi uree za ishranu stoke bio zaštićen još pri Saveznom zavodu za patente pod br. 33826 P-1747/69, od 13. lipnja 1985., na ime prednika tuženika (IPK Osijek), s priznatim pravom prvenstva od 8. srpnja 1969., a patent je bio na snazi od 31. prosinca 1977. Također je u postupku bilo utvrđeno da je rad na proizvodnji škrobamida 20 započeo 1963. i da su tužitelji doprinijeli stvaranju tog proizvoda, ali nisu bili prijavljeni kao izumitelji, već je kao prijavitelj izuma i nositelj patenta bio registriran pravni prednik tuženika. Usprkos tomu, sud nije usvojio tužbeni zahtjev sukladno odredbi čl. 67. st. 1. tada važećeg Zakona o patentima i tehničkim unapređenjima (Sl. list SFRJ 44/60, 28/62 i 24/74) prema kojoj pronalazač, njegov nasljednik ili drugi pravni sljednik može tužbom kod suda tražiti za sve vrijeme trajanja patenta da se on oglasi nositeljem patenta, ako je patent izdat na ime osobe koja nije pronalazač, njezin nasljednik ili drugi pravni sljednik. Utvrdivši da je nastupila zastara prema odredbi st. 2. toga zakonskog članka jer prema savjesebnom nositelju patenta zahtjev zastarijeva za dvije godine od dana upisa izdanog patenta u registar patenata, sud je odbio tužbeni zahtjev.

ralno pravo izumitelja ne bi bio valjan ako bi se na njega pozivalo pred sudom ili drugim nadležnim tijelom, no izumitelj može svojom šutnjom i neaktivnošću prihvatiti stanje u kojem je kao izumitelj registrirana osoba različita od njega koji je stvarni izumitelj. Pored toga, u slučaju izuma ostvarenog na radu ili u svezi s radom radnik-izumitelj stječe pravo na nadoknadu za svoj izum utvrđenu kolektivnim ugovorom, ugovorom o radu ili posebnim ugovorom, a ako nadoknada nije određena takvim ugovorima,¹² tada primjerenu nadoknadu određuje nadležni sud.¹³

Čl. 91. ZR-a predviđa poseban režim za izume koji, iako nisu ostvareni na radu ili u svezi s radom, pripadaju u područje djelatnosti poslodavca. Pravna literatura navodi da je ovdje riječ o izumima koji nisu ostvareni na radu, već ih je radnik ostvario radeći kod kuće u slobodno vrijeme, služeći se vlastitom literaturom, sredstvima rada i drugim potrebnim pomagalima.¹⁴ Takvi izumi pripadaju radniku, ali istodobno u odnosu na njih poslodavac ima svojevrsno „pravo prvokupa“. Naime, radnik je dužan poslodavcu dati pisanu ponudu za ustupanje prava na izum koji je u svezi s djelatnošću poslodavca, a poslodavac je dužan u roku od mjesec dana na nju odgovoriti. Ako se poslodavac ogлуši na ponudu ili ju odbije, radnik nakon isteka predviđenog roka nema više obveza prema poslodavcu u tom smislu i ima pravo s izumom postupati prema svojem nahodjenju.

2.2. Industrijski dizajn

Za razliku od patentnog prava, u pravu industrijskog dizajna i u autorskom pravu pravni položaj autora-radnika ili dizajnera-radnika uređen je posebnim zakonima koji ima prednost pred ZR-om. Kod industrijskog dizajna nastalog u

¹² Nadoknada se može odrediti i pravilnikom. Tako je u predmetu koji se vodio pred Trgovačkim sudom u Zagrebu, posl. br. P-1047/05, u presudi od 28. rujna 2006., dostupno putem www.tszg.hr (posljednji posjet 5. veljače 2011.) potvrđenoj odlukom Visokog trgovačkog suda RH, posl. br. VIII Pž-3297/07, od 7. travnja 2009., (izvor: osobna arhiva), bilo nesporno da zaposlenici-izumitelji imaju pravo na nadoknadu utvrđenu Pravilnikom o inventivnoj djelatnosti poslodavca (PLIVA d.d.). Slično tome je i Vrhovni sud RH u presudi i rješenju pod posl. br. Revt 52/05, od 18. siječnja 2007., dostupna na: <http://www.iusinfo.com.hr> (posljednji posjet 5. veljače 2011.) utvrđuje: „Ako je tužitelj temeljem nekog općeg akta pravnog prednika tuženika kao koautor – kooplemenjivač stekao pravo na određenu naknadu razmjerno postotku koautorstva u vezi realizacije novostvorene vrste, odnosno hibrida kukuruza, radilo bi se o stečenom pravu koje bi tužiteljima pripadalo neovisno o tome što tuženik nakon izvršene pretvorbe i privatizacije svojim općim aktima nije propisao pravo na isplaćivanje takve naknade.“

¹³ Prema sudskoj praksi riječ je o sudovima nadležnima za sporove o intelektualnom vlasništvu, kako su oni određeni čl. 34.b Zakona o parničnom postupku, NN 53/1991, 91/1992, 58/1993, 112/1999, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 02/2007, 84/2008, 96/2008, 123/2008, 57/2011, 148/2011 i 25/2013 (trgovački sudovi). Tu ne bi bili nadležni sudovi za radne sporove iz čl. 34. Zakona o parničnom postupku (općinski sudovi), kao što je to ranije bio slučaj. Tako i u rješenju Visokog trgovačkog suda RH, posl. br. VIII Pž-3297/07-4, od 7. travnja 2009. (izvor: osobna arhiva).

¹⁴ Ruždjak/Šribar/Zuber, *op. cit.*, str. 85.

radnom odnosu dvojba glede ovlaštenika također je riješena u korist poslodavca. Odredba čl. 12. st. 4. Zakona o industrijskom dizajnu (dalje: ZID)¹⁵ propisuje da je poslodavac ovlašten za pokretanje postupka i stjecanje industrijskoga dizajna ako je dizajn stvorio dizajner-zaposlenik „izvršavajući svoje obveze ili slijedeći upute poslodavca“.¹⁶ Ovo je dispozitivna odredba jer zakonom se propisuje da radnik i poslodavac mogu i drugačije ugovorno urediti ovo pitanje. Dakle, da bi poslodavac stekao pravo na prijavu industrijskog dizajna stvorenog od strane njegovog radnika u okviru ispunjavanja radnih zadataka ili po njegovom nalogu, nije potrebno da takvu odredbu unese u ugovor o radu ili drugi ugovor jer je takvo stjecanje predviđeno ex lege.

2.3. Autorsko pravo

Odredbom čl. 75. Zakona o autorskim i srodnim pravima (dalje: ZAPSP)¹⁷ propisano je da autorsko djelo stvoreno u radnom odnosu jest takvo djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca stvori radnik-autor „izvršavajući svoje obveze ili [ga stvori] po uputama toga poslodavca“. Ova jezična formulacija umnogome nalikuje na onu iz ZID-a, no ZAPSP nadalje predviđa da se pravni odnosi u pogledu takvih autorskih djela uređuju tim zakonom, ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos poput pravilnika.¹⁸ Za razliku od situacije kod izuma i industrijskog dizajna, poslodavac koji želi steći ikakva prava iskorištavanja na autorskim djelima koje u izvršavanju svojih obveza iz ugovora o radu stvori njegov radnik, mora to izriječno ugovoriti sa svojim radnikom.¹⁹ U tom slučaju radnik ugovorom o radu ili drugim ugovorom za poslodavca osniva pravo iskorištavanja njegovoga autorskoga djela.²⁰ Ako

¹⁵ NN 173/2003, 76/2007, 30/2009 i 49/2011.

¹⁶ Slično tome, ZID u čl. 12. st. 3. propisuje da ako je dizajn stvoren na temelju ugovora o narudžbi, naručitelj toga dizajna ovlašten je za pokretanje postupka i stjecanje industrijskoga dizajna, ako ugovorom nije drukčije određeno.

¹⁷ NN 167/2003, 79/2007. i 80/2011.

¹⁸ O tome vidjeti i Gliha, Igor, „Prava na autorskim djelima nastalim u radnom odnosu i po narudžbi“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 56, posebni br., 2006., str. 791-836.

¹⁹ U slučaju kada poslodavac stekne prava iskorištavanja na djelu stvorenom u radnom odnosu on je aktivno legitimiran i za vođenje sudskih postupaka s ciljem zaštite tih djela od zlouporabe. „Poslodavac je nositelj prava iskorištavanja autorskoga djela koje su stvorili njegovi zaposlenici u izvršavanju obveza iz radnog odnosa (čl. 76. ZAPSP-a) pa uživa pravnu zaštitu toga prava. Zato je legitimiran i za podnošenje prijedloga za određivanje privremene mjere protiv svakoga tko povrjeđuje njegovo pravo ili neposredno prijeti da će mu ga povrijediti (čl. 185. ZAPSP-a).“ Presuda Visokog trgovačkoga suda RH, posl. br. nije naveden, od 19. svibnja 2005, *Izbor odluka Visokog trgovačkoga suda RH*, 2005., br. 10, odluka 22.

²⁰ Općenito o ugovorima o raspolaganju autorskim pravom vidjeti Gliha, Igor, „Raspolaganje autorskim pravom (i srodnim pravima)“, *Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo*, vol. 5, 2004., str. 97-110; Henneberg, Ivan, *Autorsko pravo*, Informator, Zagreb, 2001., str. 163-187.

poslodavac propusti ugovorom urediti ovo pitanje na opisani način, radnik zadržava svoje autorsko pravo, bez ikakvih ograničenja.²¹ Budući da o tomu nema nikakvih posebnih odredbi, u svemu ostalome vezano uz raspolaganje autorskim pravom na djelima stvorenim u radnom odnosu, primjenjuju se opća pravila o imovinskopравnim raspolaganjima autorskim pravom osnivanjem prava iskorištavanja.

Posebne odredbe o pravnom statusu računalnih programa stvorenih u radnom odnosu u ZAPSP-u su, u okviru procesa usklađivanja hrvatskoga prava s pravom Europske unije, također propisane uzimajući u obzir čl. 3. st. 2. Direktive Vijeća 91/250/EEZ od 14. svibnja 1991. o pravnoj zaštiti računalnih programa koja je zamijenjena sadržajno istovjetnom Direktivom 2009/24/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (pročišćeni tekst).²² Na temelju čl. 108. ZAPSP-a, poslodavac je isključivo ovlašten izvršavati sva imovinska prava na programu kojeg je radnik stvorio u „izvršavanju obveza iz ugovora o radu ili slijedeći upute poslodavca“, osim ako je ugovorom drukčije određeno. Ovime je pravni položaj računalnog programa stvorenog u okviru radnog odnosa poistovjećen s položajem koji imaju prava industrijskog vlasništva što donekle odgovara i njegovoj prirodi.²³

2.4. Primjena propisa o intelektualnom vlasništvu na studente

Budući da ne postoje posebne odredbe o izumima, industrijskom dizajnu i autorskim djelima stvorenima na akademskim ustanovama,²⁴ uključujući i od strane studenata, valja zaključiti da se i u tim slučajevima primjenjuju prethodno opisane odredbe.

Slijedom navedenoga može se zaključiti da se stjecanje temeljem zakona prava intelektualnog vlasništva ili prava na podnošenje prijave radi njegove zaštite uglavnom vezuje uz postojanje radnog odnosa u kojem je stvaratelj intelektualne tvorevine radnik. Postavlja se stoga pitanje kome pripada pravo nad tom tvorevinom: studentu koji je ujedno i radnik, poslodavcu koji zapošljava studenta ili možda visokoškolskoj ustanovi u kojoj student studira. Ovo je pitanje itekako

²¹ Vidjeti čl. 76. ZAPSP.

²² OJ L 111 5.5.2009., str. 16.

²³ Vidjeti Kunda, Ivana/Matanovac Vučković, Romana, *Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopравni aspekti*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 31, Suppl., 2010., str. 85-131.

²⁴ Vidjeti posebno Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju NN 123/2003, 105/2004, 174/2004, 2/2007 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 46/2007, 45/2009, 63/2011 i 94/2013 (dalje: ZZDVO). Nasuprot tome, nacrt prijedloga Zakona o znanosti, dostupan na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3315>, posebno je u čl. 45.-49. uredio pitanje „izuma i tehničkih unapređenja zaposlenika u znanstvenim pravnim osobama“.

bitno kada je riječ o studentima jer je određeni broj studenata u radnom odnosu, poglavito oni intelektualno najproduktivniji, kao što su studenti poslijediplomskih, odnosno doktorskih studija. Katkad su takvi studenti u radnom odnosu s visokim učilištem čiji su i studenti, a ponekad su okolnosti složenije jer su u radnom odnosu s jednom visokoškolskom ustanovom, dok studiraju na drugoj visokoškolskoj ustanovi. Moguća je i situacija u kojoj su studenti neke visokoškolske ustanove zaposleni kod nekog trgovačkog društva ili samozaposlene osobe.

Primjenjujući prethodno navedene propise, može se ustvrditi da u slučaju autorskih djela nastalih u okviru radnog odnosa nema zakonske odredbe koja bi propisivala stjecanje autorskog prava ni od strane poslodavca ni od strane visokoškolske ustanove. Izuzetak je autorsko pravo na računalnom programu, kod kojeg, jednako kao i u slučaju industrijskog dizajna, postoji odredba kojom se uređuje zakonsko stjecanje takvih prava od strane poslodavca (ali ne i visokoškolske ustanove koja nije ujedno i poslodavac) pod pretpostavkom da je takav računalni program ili industrijski dizajn stvoren pri izvršavanju ugovora o radu ili prema uputama poslodavca.

To vodi sljedećem pitanju: kada se može smatrati da je student stvorio računalni program ili industrijski dizajn izvršavajući ugovor o radu ili slijedeći upute poslodavca, a da je to vezano ujedno i za njegov studij pa je relevantna okolnost da je on student? To bi bilo primjerice ako su radnik-student i poslodavac ugovorom o radu utanačili da je radnik obavezan upisati određeni studij pa je računalni program ili industrijski dizajn koji je student-radnik stvorio u okviru ispunjavanja studijske obveze zapravo posljedica ispunjavanja obveze iz ugovora o radu. Također bi to bilo kada bi student-radnik primao detaljne upute poslodavca prilikom izrade nekog studijskog zadatka pri čemu bi stvorio računalni program ili industrijski dizajn. Nadalje, uzme li se primjer doktoranda koji studira na jednoj visokoškolskoj ustanovi dok je zaposlen u drugoj akademskoj ustanovi, također bi trebalo slijediti isto načelo. Prema tome, ako je neki računalni program ili industrijski dizajn nastao u okviru dokorskog studija koji je doktorand upisao slijedom obveze iz ugovora o radu s drugom akademskom ustanovom,²⁵ tada se također može zaključiti da pravo intelektualnog vlasništva na tom računalnom programu ili industrijskom dizajnu pripada akademskoj ustanovi koja je ujedno i poslodavac. Ako bi pak bila riječ o nekom autorskom djelu koje je različito od računalnog programa, tada se niti u opisanim okolnostima ne bi moglo govoriti o zakonskom stjecanju prava intelektualnog vlasništva od strane poslodavca jer je za takvo stjecanje potrebno postojanje pravnog posla.

²⁵ Uobičajeni dio ugovora o radu asistenata u RH trenutačno je obveza upisa dokorskog studija i stjecanja akademskog stupnja doktora znanosti u roku od 6 godina. To odgovara zakonskoj odredbi iz čl. 97. st. 3. ZZDVO.

Načelno je za stjecanje prava iskorištavanja autorskih djela od strane poslodavca potrebno da se takvo stjecanje unaprijed ugovori između radnika-budućeg autora i poslodavca. Prethodno je ukazano na to da se u ZAPSP-u navodi da se u pogledu autorskog djela (različitog od računalnog programa) stvorenog u radnom odnosu stjecanje prava iskorištavanja može predvidjeti u samom ugovoru o radu, ali i u drugom aktu kojime se uređuje radni odnos, primjerice pravilniku koji je donio poslodavac. ZAPSP dodatno navodi bitni sadržaj takvog ugovornog utanačenja: odredbu o tome stječe li poslodavac pravo na iskorištavanje autorskog djela, te posebice, ako ga stječe, odredbe o opsegu i trajanju prava iskorištavanja autorskog djela. Naime, sve što nije posebno navedeno glede stjecanja prava iskorištavanja autorskog djela od strane poslodavca, sukladno dispozitivnoj zakonskoj odredbi, koja kodificira načelo *in dubio pro auctore* u ovom posebnom slučaju, zadržava autor bez ograničenja. Iako je samo po sebi razumljivo da će takvo utanačenje biti u pisanom obliku jer je i za ugovor o radu propisan obvezatni pisani oblik, ipak valja napomenuti da ZAPSP valjanost izrijekom uvjetuje postojanjem pisanog oblika autorskopravnog ugovora.²⁶

Primjenjujući ranije navedeno rješenje ZR-a o izumima, valja prvo utvrditi je li određeni izum: 1. ostvaren na radu ili u vezi s radom, 2. ostvaren u vezi s djelatnošću poslodavca ili 3. nijedno od toga. Slično kao i u slučaju računalnog programa koji se štiti autorskim pravom i industrijskog dizajna, i izum ostvaren na radu ili u vezi s radom svakako bi uključivao onaj izum koji je radnik-student stvorio u okviru ispunjavanja studijske obveze ako su on i poslodavac ugovorom o radu utanačili da je radnik-student obavezan upisati taj studijski program. Tim više ako radnik pohađa studijski program i ispunjava obveze iz toga programa tijekom radnog vremena kao dio svojih radnih obveza. Pored navedenog, u takvom je pravnom režimu i izum koji nije predmet ugovora o radu, ali je „ostvaren u vezi s radom“. Takav bi primjerice mogao biti izum radnika-studenta, kada bi on, iako nije obavezan ugovorom o radu usavršavati se u okviru nekog studijskog programa, upisao taj program i pohađao ga u slobodno vrijeme, a da je ujedno izum stvoren u okviru studijskog programa usko povezan s poslovima i radnim zadacima koje obavlja za poslodavca u ispunjavanju svoga ugovora o radu. U takvom slučaju kada je izum ostvaren na radu ili u vezi s radom predviđeno je stjecanje prava na zaštitu izuma patentom u korist poslodavca temeljem samog zakona. Pritom je radnik-izumitelj u obvezi obavijestiti poslodavca o tome te ima pravo na nadoknadu utvrđenu kolektivnim ugovorom, ugovorom o radu ili posebnim ugovorom, odnosno nadoknadu utvrđenu od strane suda.

²⁶ Čl. 51. ZAPSP-a.

U drugom slučaju, postavlja se pitanje kada je izum radnika-studenta ostvaren u vezi s djelatnošću poslodavca. Očigledno je da je riječ o drugačijem pravnom standardu u odnosu na onaj koji je potreban da bi izum bio ostvaren u svezi s radom. Naime, ovdje nije potrebna uska veza izuma s radom radnika-izumitelja, već je potrebna poveznica s djelatnošću poslodavca. Dakle, riječ je o širem području koje je obuhvaćeno ovom odredbom – ne samo radni zadatci i poslovi određenog radnika-izumitelja, već cjelokupna djelatnost poslodavca. Stoga je i sankcija koja je propisana blaža po izumitelja. U takvim okolnostima, radnik-izumitelj obavezan je obavijestiti poslodavca o izumu te mu ponuditi ustupanje prava u vezi s tim izumom. To znači da izum ne pripada poslodavcu temeljem zakona, već da zakon poslodavca stavlja u povlašteni položaj u odnosu na druge moguće stjecatelje prava na tom izumu jer obvezuje radnika-izumitelja da prava na izumu prvenstveno ponudi poslodavcu, a tek ako poslodavac nije zainteresiran može ih ponuditi trećim osobama. Stoga se u ovom drugom slučaju, kada je izum ostvaren u vezi s djelatnošću poslodavca također, kao i u trećem slučaju kada to nije, niti je ostvaren na radu ili u svezi s radom, pravna osnova stjecanja prava glede toga izuma (prvenstveno prava na stjecanje patenta za taj izum) izvodi iz pravnog posla, odnosno ugovora o prijenosu prava na stjecanje patenta. Takav ugovor nije naveden poimence u ZP-u. Spominju se samo ugovor o licenciji patenta kojime se ustupa pravo na iskorištavanje zaštićenoga izuma, te ugovor o prijenosu patenta kojime se prenosi cjelokupni ili dio patenta na drugu osobu, a dodatno se predviđa primjena *mutatis mutandis* ovih odredbi i na zaključivanje ugovora o licenciji i ugovora o prijenosu prava iz prijave patenta.²⁷ Ove će se odredbe svakako primijeniti samo onda kada je radnik-izumitelj već podnio patentnu prijavu pa je tek onda poslodavcu ponudio stjecanje prava iz prijave. To bi bio i najrazboritiji slijed događaja jer bi svaki drugi mogao ugroziti mogućnost priznavanja patenta za taj izum ako bi podatci o izumu došli do javnosti prije podnošenja patentne prijave. Nerijetko, međutim, radnik-izumitelj nema dovoljno sredstava niti drugih mogućnosti za takvo postupanje pa će se obratiti poslodavcu očekujući da će njega možda zanimati stjecanje patenta te će s tim ciljem podnijeti patentnu prijavu.

Sukladno stajalištu doktrine, predmet prijenosa može biti ne samo patent, nego i nastanak prava na patent u bilo kojem od njegovih stadija. Prema tome ugovor o prijenosu može se odnositi na već priznati patent, na prijavu iz patenta, ali i na moguće buduće pravo na patent.²⁸ Slijedom toga mogli bismo zaključiti kako se navedene odredbe ZP-a primjenjuju i na prijenos prava glede izuma dok još patentna prijava nije podnesena. U svakom slučaju, ova ugovorna raspolaga-

²⁷ Čl. 62. ZP-a,

²⁸ Verona, Albert, *Zaštita izuma*, Informator, Zagreb, 1977., str. 48.; ID, *Pravo industrijskog vlasništva*, Informator, Zagreb, 1978., str. 94.

nja podvrgnuta su pretpostavkama i načinima propisanim Zakonom o obveznim odnosima,²⁹ što uključuje opće odredbe, opće odredbe za ugovorne odnose te posebne odredbe o ugovorima o licenciji.

Na kraju valja spomenuti i kakav je položaj visokoškolskih ustanova u vezi sa studentovim intelektualnim tvorevinama nastalima u okviru studija na toj visokoškolskoj ustanovi te kakav je položaj osoba koje stipendiraju studenta u vezi sa studentovim intelektualnim tvorevinama nastalima u okviru studija podržanog stipendijom. Iz prethodno navedenog glede autorskih djela, industrijskih dizajna i patentibilnih izuma proizlazi da su i studiranje i stipendiranje takvi pravni odnosi koji nisu posebno uređeni zakonom za niti jednu od ovdje proučavanih kategorija intelektualnih tvorevina. To znači da će vrijediti odredbe koje propisuju da je izvorni nositelj autorskog prava autor, izvorni nositelj prava na industrijskom dizajnu dizajner, a izvorni nositelj prava na izumu izumitelj. Prema tomu, svako stjecanje bilo kakvih prava u odnosu prema takvim intelektualnim tvorevinama bilo od strane visokoškolske ustanove čiji studijski program pohađa student bilo od strane osobe koja studenta stipendira mora biti posebno ugovoreno pri čemu se primjenjuju sva ona pravila koja su prethodno obrazložena u odnosu na ugovorno raspolaganje za pojedine vrste intelektualnih tvorevina. Izuzetak može predstavljati situacija u kojoj je visokoškolska ustanova ili osoba koja studenta stipendira ujedno i njegov poslodavac. U takvim okolnostima, stjecanje temeljem zakona, gdje se kao pretpostavka stjecanja pojavljuje postojanje radnog odnosa između stranaka, ovisit će o vrsti intelektualne tvorevine, odnosno pravu intelektualnog vlasništva kojom se ta tvorevina može štiti kako je prethodno bilo pojašnjeno.

3. Studenti kao korisnici intelektualnog vlasništva

Iznimno je zanimljiva tema studenata kao korisnika intelektualnog vlasništva koja se aktualizirala posebice tijekom posljednjeg desetljeća ili nešto više poglavito zbog učestalih novinskih natpisa o nezakonitim i/ili neetičnim postupcima pojedinaca ili skupina. Ti se članci ne ograničavaju samo na primjere iz studentske populacije, već se katkad odnose i na ponašanje osoba koje više nisu studenti.³⁰ Neki od radova znanstvenika bili su čak predmetom znanstvene raščlambe nji-

²⁹ NN 35/2005, 41/2008 i 125/2011.

³⁰ Vidjeti primjerice, <http://danas.net.hr/hrvatska/fakultet-otkrio-30-prepisivaca-i-plagijatora>, <http://danas.net.hr/hrvatska/petina-studenata-kupovala-je-s-interneta-tudje-radove>, <http://www.universitas.hr/tag/plagiranje/>, <http://www.jutarnji.hr/prevara-na-fakultetu-politickih-znanosti-htio-ici-na-doktorat-s-prepisanim-radom-koji-mu-je-publicirao-profesor-vukadinovic/1010624/>, <http://www.jutarnji.hr/plagijati-znanstvena-necestitost-i-povlacenje-clanaka-iz-znanstvenih-casopisa/994323/>, <http://www.jutarnji.hr/znanstveni-plagijator-miran-sam-je-ovo-je-zemlja-necasnih-ljudi-/840145/>. Ovakvi slučajevi nisu ograničeni samo na Hrvatsku, već su učestali i u inozemstvu.

hovich kolega.³¹ Jednako kao što ova pojavnost nije ograničena samo na članove akademske zajednice,³² nego je prisutna i u široj javnosti,³³ tako nije ograničena niti samo na Hrvatsku, već se bilježe i brojni slučajevi u drugim državama.³⁴

3.1. Stanje plagiranja na visokoškolskim ustanovama

U prilog tezi da je plagiranje problem na visokim učilištima u Republici Hrvatskoj može se navesti i Izvještaj o anketi za zaposlenike i studente Sveučilišta u Zagrebu o nedopuštenim oblicima ponašanja izrađen u okviru dvogodišnjeg projekta IPA 2008, pod skraćenim nazivom „DisCo“ – „Unapređenje pravnog okvira za suzbijanje pojava diskriminacije i korupcije s ciljem jačanja akademskog integriteta“ (*Improving the Capacity of the University System to Create a Framework for Preventing Discrimination and Corruption Aimed at Improving Academic Integrity*), koji je proveden na Sveučilištu u Zagrebu u svibnju 2011.³⁵ Indikativni su odgovori na pitanja o sprječavanju i kažnjavanju kršenja etičkih načela znanstveno-istraživačkog rada gdje samo 7,6 % ispitanika smatra da je na njegovom sveučilištu dovoljno učinjeno da bi se spriječile pojave plagiranja, izmišljanja ili podešavanja rezultata istraživanja i lažnog autorstva, a još je manji postotak (6,2) onih koji smatraju da je dostatno učinjeno da bi se sankcionirale takve pojave.³⁶ To ukazuje na nedostatnu prevenciju i sankcioniranje nedopuštenog korištenja prava intelektualnog vlasništva, kako od strane znanstvenika tako i od strane studenata. To potvrđuju i nalazi istraživanja prisutnosti i odnosa prema plagiranju studenata medicine na uzorku od 295 studenata druge godine studija medicine tijekom tri akademske godine (2001./2002., 2002./2003. i 2004./2005.), pri čemu su studenti upozoreni na nadzor nad prepisivanjem i posljedične sankcije prepisivali znatno manje, temeljem čega se zaključuje da je na udio prepisanog teksta utjecalo upozorenje.³⁷

Akademska zajednica svjesna je problema plagiranja u okviru visokoobrazovnih ustanova koji ima višestruke dimenzije. Tu nije riječ samo o povredi autor-

³¹ Vidjeti primjerice, Bracanović, Tomislav, Kako filozofi plagiraju: 10 primjera iz članka Zdravka Radmana, *Filozofska istraživanja*, god. 27, br. 3, 2007., str. 685-693.

³² Pojam akademske zajednice uključuje sve nastavnike, suradnike, studente i druge u procesu visokog obrazovanja. Čl. 4. st. 1. ZZDVO-a.

³³ Vidjeti primjere u Obradović, Đorđe/Njirić, Dubravka, Novi mediji olakšali plagiranje, *Medianali*, vol. 2, br. 4, 2008., str. 41-60, a posebice rezultate na str. 50. i dalje.

³⁴ Vidjeti primjere u Baždarić, Ksenija/Pupovac, Vanja/Bilić-Zulle, Lidija/Petrovečki, Mladen, Plagiranje kao povreda znanstvene i akademske čestitosti, *Medicina*, vol. 45, br. 2, 2009., str. 108.-117; Cerjan Leticica, Gordana/Leticica, Slaven, Znanstvena nedoličnost: kako se s njom nositi u Hrvatskoj?, *Acta stomatologica Croatica*, vol. 42, br. 2, 2008., str. 117-122, posebno str. 120-121.

³⁵ Dostupno ovdje www.agr.unizg.hr/cro/news/.../unizg_ipa_projekt_izvjesce_o_anketi.pdf. Isto anketiranje započelo je 1. ožujka 2012. i na Sveučilištu u Rijeci, no rezultati još nisu dostupni javnosti.

³⁶ Ibid. str. 31.

³⁷ Bilić-Zulle, Lidija, *Pojavnost i stajališta o prisvajanju autorskoga vlasništva među studentima medicine (doktorska disertacija)*, Medicinski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2006.

skih prava na kojoj se temelji „lažno“ autorstvo nekog rada i moguća neposredna i posredna materijalna korist od toga, već i o povredi znanstvene etičnosti, odnosno akademske čestitosti na kojoj se temelji napredovanje u znanstveno-nastavnim zvanjima, zapošljavanje te također posredna materijalna korist.³⁸ Do sada, međutim, nije dostatno učinjeno na rješavanju ovog problema.

3.2. Uzroci plagiranja na visokoškolskim ustanovama

U želji za pronalaženjem rješenja, valjalo bi prvenstveno pokušati prepoznati uzroke problema studentskog plagiranja. Neka dublja sociološka raščlamba ovoga problema svakako bi razotkrila njegove korijene, koji zacijelo leže i u naslijeđu socijalističkog društveno-političkog sustava koji je, kao što nije priznavao nepovredivost prava vlasništva, i intelektualno vlasništvo promatrao u drugačijem svjetlu, te u općem srozavanju društvenih vrijednosti koje je uslijedilo nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, a kao posljedica složenih društveno-političkih okolnosti koje su tada nastupile.³⁹ Dodatni razlog tome, koji nije ograničen samo na Hrvatsku, treba tražiti u pojavi računala i interneta koji su kopiranje, a time i plagiranje učinili uistinu jednostavnim.⁴⁰ Također su razlozi za plagiranje specifični za određena područja znanosti, a neka su područja poput medicine bila i predmetom većeg broja istraživanja od ostalih.⁴¹ Pored činjenice da je svaki

³⁸ Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokome obrazovanju iz 2006., dostupan na <http://www.azvo.hr/index.php/hr/odbor-za-etiku>, u čl. 6. predviđa da je pravo studenta uživanje pune ljudske, akademske i intelektualne slobode bez predrasuda, kao i svih ostalih članova ove zajednice. Očekuje se da studenti pošteno i etično ispunjavaju svoje obveze, da im je temeljni cilj akademska izvrsnost, da se ponašaju civilizirano, s poštovanjem i bez predrasuda. U akademskom okruženju, znanstvenom radu i objavljivanju rezultata toga rada za studente vrijede ista pravila, dužnosti i prava kao i za ostale članove obuhvaćene ovim Kodeksom. Također je u čl. 8. ovoga Kodeksa znanstveno nepoštenje određeno kao izmišljanje, krivotvorenje te plagiranje u predlaganju i provođenju istraživanja, recenziji ili objavljivanju rezultata. Radnje koje su u suprotnosti s pravilima odgovorne provedbe istraživanja te se određuju kao znanstvena prijevara i nepoštenje uključuju i plagiranje – prepisivanje ili preuzimanje ideja, misli, riječi i rezultata drugih autora i prikazivanje kao svojih ili novih; u obzir je potrebno uzeti i pravila, tj. posebnosti pojedinih akademskih disciplina vezane uz konvenciju, stil i očekivanja načina citiranja objavljenih djela. Na toj internetskoj stranici dostupne su i odluke te izvješća toga Odbora u kojima se može vidjeti kakvim oblicima neetičnog ponašanja pribjegavaju akademski djelatnici, od kojih su neki i u položaju studenata.

³⁹ Vidjeti o smještaju rasprave o znanstvenoj nedoličnosti u „kontekst širih debata o intelektualnim kradama, gusarenju i ‘džeparenju’ u drugim područjima društvenog života“. Cerjan Leticica/Leticica, op. cit., str. 118.

⁴⁰ Tu tezu postavljaju i u samom naslovu Obradović/Njirić, op. cit.

⁴¹ Vidjeti primjerice Baždarić, Ksenija/Bilić-Zulle, Lidija/Brumini, Gordana/Petrovečki, Mladen, Prevalence of Plagiarism in Recent Submissions to the Croatian Medical Journal, *Science and Engineering Ethics*, vol. 18 br. 2, 2012., str. 223.-239.; Mavrinac, Martina/Brumini, Gordana/Bilić-Zulle, Lidija/Petrovečki, Mladen, Construction and Validation of Attitudes Toward Plagiarism Questionnaire, *Croatian Medical Journal*, vol. 51 2010., str. 195.-201.; Bilić-Zulle, Lidija/Prković, Vedran/Turk, Tamara/Ažmar, Josip/Petrovečki, Mladen, Prevalence of Plagiarism among Medical Students, *Croatian Medical Journal*, vol. 46, br. 1, 2005., str. 126.-131. Provođi se i doktorsko istraživanje na temu Pojavnost i razlozi plagiranja istraživačkih rezultata u biomedicinskim znanostima doktorandice Vanje Pupovac s Medicinskog fakulteta u Rijeci.

pripadnik hrvatskog društva uronjen u stvarnost koja mu svakodnevno remeti smisao za vrijednosni sustav, pri čemu ne pomaže okolnost da su i znanstvenici najviših zvanja prepoznati kao plagijatori,⁴² promišljanje o uzrocima plagiranja u studentskoj populaciji mogu se svesti i na praktične aspekte koji su u dosegu sviju nas pa na njih možemo lakše utjecati.

Iz vlastitog iskustva sa studentskim plagiranjima mogu reći da je povod studentskog plagiranja najmanje dvojak. Prije svega, studenti nisu posve upoznati s nepoželjnim oblicima ponašanja i ne shvaćaju uvijek da se koriste nedopuštenim sredstvima. Naime, iako se na određene načine pokušava studente uputiti na to da plagiranje nije dopušteno, to se ne čini na dostatno jasan i određen način niti na vrijeme da to mogu primjenjivati od samog početka studiranja. Studentima se na početku studiranja ne objašnjavaju pojmovi prava intelektualnog vlasništva i znanstvenog poštenja, odnosno akademske čestitosti te nedopuštenost njihove povrede. U najvećem broju slučajeva susreću se s tim pojmovima tek prilikom predaje završnog rada kada potpisuju izjavu o samostalnoj izvedbi rada ili izjavu o akademskoj čestitosti ili izjavu o autorstvu i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu ili tome slično. Ne samo da je to zakašnjeli trenutak u kojem se studentima pažnja usmjerava na ta pitanja, već većini ti pojmovi u cijelosti ostaju apstraktni, nisu sigurni što zapravo jamče svojim potpisom i shvaćaju ga kao sasvim formalnu pretpostavku za predaju rada, nakon koje bi trebala uslijediti obrana.

Drugi je povod studentskom plagiranjima u tome što vjeruju da će proći nekažnjeno: Pa čemu onda ne pokušati? Postavlja se pitanje kako su stekli sigurnost da će proći bez sankcije. Prvenstveno oslanjajući se na vlastito iskustvo i iskustvo svojih kolega koji su im priznali da su na taj način ispunili svoje studentske obveze. Mogu posvjedočiti da nerijetko ne postoji odlučnost u provođenju pravila kojima se sankcioniraju takva nedopuštena ponašanja, već se prednost daje zataškavanju ili opravdavanju takvih pojava.⁴³ Pored navedenog, bilo zbog pristupa nastavi prema kojem se od studenata zahtijevaju radovi na velikom broju stranica ili zbog prevelikog opterećenja pokoji nastavnik ne uspijeva dovoljno detaljno pregledati radove, već se to svede na provjeru jesu li zadovoljeni formalni standardi. No, čak i ako se radovi pregledavaju detaljno nije uvijek moguće prepoznati plagiranje budući da je u današnje vrijeme gotovo nemoguće sustavno pratiti sve podatke koji svakodnevno preplavljuju pojedina znanstvena područja.

⁴² Vidjeti i Bracanović, op. cit. str. 691.

⁴³ To nije samo slučaj sa studentima. Nesklonost javnoj osudi i sankciji plagijatora na svim razinama profesionalnog života prisutna je i među pripadnicima znanstveno-nastavne populacije, izdavačima znanstvenih časopisa i slično. Vidjeti Bracanović, op. cit. str. 692.

3.3. Prijedlog rješenja

Slijedom tih okolnosti bilo bi prije svega nužno provesti temeljitu i sveobuhvatnu javnu raspravu o problemu plagiranja u akademskoj zajednici.⁴⁴ U okviru te rasprave akademska bi se zajednica trebala nedvosmisleno odrediti prema problemu plagiranja. Pored toga, ta bi rasprava trebala podići svijest među svim članovima akademske zajednice o potrebi promicanja znanstvenog poštenja i poštivanja propisa o pravima intelektualnog vlasništva. Za očekivati je da bi takva javna rasprava pridonijela poboljšanju slike akademske zajednice u javnosti koja je ozbiljno narušena uslijed učestalih medijski popraćenih slučajeva plagiranja, ali i ostalih nezakonitih postupanja u okviru visokoškolskih ustanova. Rasprava bi također trebala iznjedruti ishode na normativnoj razini. Naime, poimenično navođenje i opisivanje radnji koje predstavljaju plagiranje pripomoglo bi jasnom informiranju svih sudionika u visokoobrazovnom procesu, a poglavito studenata, o takvim nepoželjnim postupcima. Potrebno je i propisivanje sankcija tamo gdje one još ne postoje, odnosno preispitivanje njihove primjerenosti i učinkovitosti ako su već propisane, kao i uređenje postupaka u kojima se odlučuje o navodima o plagiranju i sankciji utvrdili se da su navodi bili osnovani. Možda i najvažnije od svih ishoda javne rasprave bilo bi zauzimanje jasnog stava u akademskoj zajednici glede nepoželjnosti plagiranja i odlučnosti akademske zajednice da ne zazire od tih problema, već da se s njima otvoreno suočava. To bi uključivalo beziznimno pokretanje postupaka koji su na raspolaganju članovima i tijelima visokoškolskih ustanova, kao i javnu osudu svakog takvog ponašanja. Time bi se svima poslala jasna poruka da je takvo ponašanje, ne samo deklaratorno nepoželjno, već i uistinu neprihvatljivo.

Pored navedenoga, mogle bi se provesti i određene mjere usmjerene kako prevenciji tako i sankcioniranju studentskog plagiranja. Studenti bi na samom početku studija trebali biti informirani na razumljivi način o nepoželjnosti plagiranja (i drugih oblika znanstvenog nepoštenja) te spremnosti na sankcioniranje svih onih koji tome pribjegnu. U tom bi se smislu među (orijentacijske) materijale koje studenti dobiju kako bi se lakše snašli u svojoj novoj ulozi, valjalo uključiti i pisano objašnjenje što je to plagiranje te pojasniti da je svaki njegov oblik nepoželjan i kažnjiv. U ranom stadiju studija, studente bi trebalo upoznati s pojmovima plagiranja, autorskog prava, znanstvenog poštenja i slično kroz obvezni tečaj ili manji kolegij⁴⁵ u okviru kojeg bi se navodili konkretni primjeri ispravnog načina parafraziranja i citiranja, kao i nedopuštenog načina korištenja tuđeg rada.⁴⁶ Kako

⁴⁴ Nedostatke javne rasprave koja se sada o tome vodi ističu Cerjan Letica/Letica, op. cit., str. 117.

⁴⁵ Na Pravnom fakultetu u Rijeci, već duži niz godina izvodi se u 1. semestru obvezni kolegij Pravno pisanje koji između ostalog podučava upravo ispravno parafraziranje i citiranje.

⁴⁶ Vidjeti primjerice upute u tom smislu u Oraić Tolić, Dubravka, *Akademsko pismo: strategije i tehnike klasične retorike za suvremene studentice i studente*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2011.

bi nastavnici bili što bolje opremljeni za prepoznavanje pokušaja studentskih plagiranja, i za njih bi trebalo organizirati tečajeve na temu plagiranja i znanstvenog poštenja ukazujući im na razloge nepoželjnosti plagiranja, potrebu njegovog otkrivanja, prijavljivanja i sankcioniranja. Osim svojih ekoloških prednosti, veliku pomoć u otkrivanju studentskih plagijata omogućio bi isključivo elektronički oblik predaje svih pisanih studentskih radova (seminarskih radova, završnih radova itd.). Nastavno na to mogla bi se primjenjivati provjera studentskih radova korištenjem računalnih programa koji omogućavaju lakše otkrivanje plagijata (engl. *computer-assisted plagiarism detection – CaPD*), od kojih su neki dostupni i bez naknade.⁴⁷ Vezano uz izjave studenata kojima jamče da su rad samostalno izradili poštujući sve primjenjive propise, posebno one koji se odnose na prava intelektualnog vlasništva, kao i znanstveno poštenje, bilo bi učinkovitije od studenata zatražiti potpisivanje takve izjave na samom početku studija jer je praksa trenutačno takva da se takva izjava potpisuje netom prije predaje već gotovog i po nastavniku odobrenog rada pa je preventivno djelovanje u tom smislu nemoguće.

4. Zaključak

Studenti se u odnosu na intelektualno vlasništvo pojavljuju u dvostrukoj ulozi: kao njegovi stvaratelji i kao njegovi korisnici. U oba slučaja postoje određena nerazjašnjena pitanja i problemi koji su dotaknuti u ovom radu. Glede studenata-autora, studenata-izumitelja ili studenata-dizajnera postavljaju se pitanja o tome imaju li ti studenti ili neka druga osoba prava na djelima, dizajnima ili izumima koje stvore studenti u okviru studija. Pritom se kao mogući nositelji takvih prava pojavljuju: visokoškolska ustanova, osoba koja stipendira studenta i poslodavac studenta koji je u radnom odnosu. Pojedini propisi sadrže rješenja kojima se određuje *ex lege* stjecanje takvih prava od strane poslodavca u određenim slučajevima, dok je za druge moguće stjecatelje mogući temelj stjecanja samo ugovor s odnosnim studentom. Izučavajući studente kao korisnike intelektualnog vlasništva uočava se prisutnost problema znanstvenog nepoštenja, točnije plagiranja. Neovisno o raznorodnim uzrocima, moguća su jedinstvena rješenja koja bi doprinijela poboljšanju postojećeg stanja. Pored ovdje predloženih praktičnih rješenja kojima bi se tome problemu moglo doskočiti, ne bi se nikako smio zanemariti poziv za provođenje temeljite i sveobuhvatne javne rasprave kojom bi se akademska zajednica jasno odredila o nepoželjnosti svih oblika znanstvenog nepoštenja, uključujući i plagiranje.

⁴⁷ Vidjeti o takvim alatima u Baždarić, Ksenija, Plagiarism detection – quality management tool for all scientific journals, *Croatian Medical Journal*, vol. 53, br. 1, 2012., str. 1-3.; Baždarić/Pupovac/Bilić-Zulle/Petrovečki, op. cit. str. 113-117.